

РЕЦЕНЗИЯ

Относно представените материали за докторантура за научна и образователна степен „доктор“ на асистент СТОЯН ДЕЧЕВ, катедра „Рисуване“ към НХА

От доц. д-р арх. Веселина Грънчарова

Асистент Стоян Георгиев Дечев е завършил бакалавърска степен в Националната художествена академия през 2002г. и магистърска степен през 2004г. при проф. Крум Дамянов. В периода 2006-2010г. е работил като ст. преподавател във ВСУ „Любен Кравелов“ А от 2011г. след издържан конкурс става асистент в катедра „Рисуване“ към НХА в специалностите „Керамика“, Дизайн на порцелан и стъкло“ и „Текстил“.

За 11-те години след Академията Стоян Дечев е направил 2 самостоятелни изложби и е участвал в 14 колективни изложби у нас и в чужбина. Също така негови работи са включени в 7 скулптурни значими колекции. За това кратко време той има 3 първи награди, една втора и една номинация от национални конкурси. Участвал е в различни теоретични конференции и има 3 публикации в издадените за тези събития сборници.

За конкурса за научна и образователна степен „доктор“ асистент Стоян Дечев е представил на първо място докторантския си труд, автореферат, автобиография, документи във връзка с обявения конкурс, както и копия от докладите си, представени на научните конференции в 2012 и 2013г.

Докторантският труд „Скулптурно-пластични аспекти в каменните чешми в Родопите от началото на Възраждането до средата на миналия век” съдържа 180 стр. текст, библиография (в т.ч. списък с 27 цитирани научни книги и публикации и 14 заглавия ползвана литература), заедно със значителен илюстративен материал, съдържащ 120 черно-бели илюстрации. По отношение на обема на разработката, начина на цитиране и ползваната литература са спазени условията, изискуеми за научна разработка у нас.

Трудът е разпределен в няколко глави:

-**Увод**, в който се изясняват обхвата, целите и задачите на разработката. От него научаваме защо докторантът се е спрял на тези проблеми, какви са били мотивите му, за да се заеме с изучаване на каменните артефакти в този район. По отношение на обхвата (в случая района на Родопите), като предпоставка е посочил не добре документирания и проучен архитектурно-строителен и скулптурно-пластичен материал от този район и възможността да се илюстрират някои единични обекти с по-голяма от 2 столетия давност. Това е ограничило обхвата на разработката от началото на 19в. до средата на миналия век и само в изключителни случаи, при очевидна значимост на артефактите, е разширил периода назад в годините.

-**Първата глава** („Етнокултурна и историческа обстановка в района на Родопите”) разкрива важни и интересни факти в многовековното присъствие на различни етноси по нашите земи, които факти се явяват като задължително въвеждане към проблематиката на художествено-пластичната декорация на каменните чешми, запазени в този район. Последователно са разгледани митове и легенди на траки, славяни, българи, извлечени са данни за османското (и дори персийското) влияние и най-сетне и най-често компилации от всички изброени етноси отпреди времето на българското Възраждане. Всички тези легенди и факти, свързани с развитието на обществата, населявали нашите земи и в частност родопските територии, са оставили трайни следи в езическите, религиозните и техните производни обичаи, митове и битови празници.

Историческите данни за този край, присъствието и движението на различните етноси (които, да си признаем не са ни много познати) са приведени с впечатляващи подробности и илюстрират задълбоченото навлизане на докторанта в материята.

-Втора глава (*„Митология , свързана с водата, изворите и чешмите“*) представлява не само интересен материал за читателя, но всъщност е едно сериозно проучване на ниво фолклор, етнография и култови практики. Подробно са изяснени същността на езическите и верски основи по отношение на т.н. „стопани“ (пазители) на водните източници, които са просъществували векове сред населението от този район. „Врисюв ступан“ е едно чисто местно наименование и се явява като духа на почитан прадед, героизиран прародител, изобразяван най-често със змия (в някои случаи змей, дракон или грифон) като покровител на селото, земята и на-вече на извора. Разгледани са и някои славянски вярвания, преродили се в смесени езическо-християнски образи като например св.Илия, който се явява като наследник на всемогъщия старобългарски бог Перун. Интересен и богат е коментарът и за самодивите и русалките – митичните горски същества, привързани към водоизточника.

Задълбоченото изследване в тази посока е съпроводено с цитати от наши изследователи-фолклористи и е подкрепено с многобройни примери на модификации и превъплъщения на митологичните образи, които са минавали през различните епохи, вярвания и поверия.

-Трета глава (*„Скулптурно-пластични особености на чешмите в Родопите“*). Изследванията, анализите и заключенията за видовете чешми и орнаменти по тях са направени при определяне на географски райони и подрайони, а именно: Ивайловградско, Кърджали, Средни и Западни Родопи и примери от няколко манастира. Това, макар и условно деление на райони и подрайони, е изведено от Стоян Дечев на базата именно на етно-културните наслоения около някои по-важни за времето си населени места. Чест прави на докторанта, че е разширил обхвата на дисертационния си труд, прибавяйки и южните територии на Родопите, които днес попадат в границите на съседна Гърция. Осланяйки се на историческите данни за тези територии, той е открил много прилики и

близки връзки с по-горе цитираните райони, включвайки съвсем естествено района на Димотика и Ксанти.

-Четвърта глава („Сравнителен анализ на чешмите от отделните региони на България“). Тази относително кратка глава се оказва полезна именно заради възможността за сравняване на архитектурно-строителното и скулптурно-пластичното наследство от Родопите спрямо все още съществуващите подобни артефакти в останалите български земи. Приведени са примери от Шумен, Копревщица, Самоков и с.Суворово (Варненско), с които чешмите от Родопите може да се сравняват. Тук докторантът е разширил работата си, съзнавайки, че надхвърля предварително зададения обхват, но това е направил с очевидното желание да допълни труда си с интересни факти.

-Пета глава („Символика на образите, срещани най-често по релефите на каменните чешми“) е един силен момент в дисертационния труд на Стоян Дечев. В тази глава намираме обобщения и в същото време определена конкретика на всичко казано и разказано дотук. Изяснени са двата вида релефни изображения – декоративни и символични, като са приведени доводи по отношение на създаването им – в едни случаи като отзвук от далечни тракийски и славянски символични образи, а в други – повлияни от османската културна традиция. Анализирани е и по-късното влияние на стила „ляле деври“, като реплика на европейския барок, преминал в българските земи чрез повторно стилизирани образи откъм метрополията. Най-често срещаните релефи са растителните и животински образи – кипариса, лалето, змея и птиците. И авторът е успял в края на краищата да представи всяка една чешма като уникално творение, като цял низ от история, религия, легенди и фолклор, както и естетически и технически умения на поколения съзидатели.

-Обобщение е заключителната глава, в която се прави кратък обзор на проученото и написаното в материала. Подчертани са основните цели, които са водили дисертанта в събирането и анализирането на исторически и документални данни за всичките проучени 50 чешми от 131 населени места и 5 манастира от района на Родопите и са изведени акцентите в този научен труд.

Приноси:

Като принос на първо място мога да отбележа интелигентната връзка, която докторантът е направил между етнокултурните основи и митологията от една страна, и художествено-пластичните изображения, вплетени във водоизточниците и чешмите от друга.

Като особен принос ще отбележа самия факт, че в досегашната изследователска литература липсват подробни изследвания за този район. Това прави дисертацията на Стоян Дечев особено ценна сама по себе си, а също и като отправна точка за следващи изследвания. Авторът признава, че може би това не са най-блестящите образци за чешми по българските земи, но обосновава факта, че именно в този район най-добре е изразена връзката с фолклорните вярвания и свързаните с тях митологични персонажи.

Като принос в дисертационния труд може да се оцени и въпроса, свързан с развитието и популярността на дюлгерството като един от основните занаяти на родопчани и строителните и художествените умения на дюлгерските еснафи, които в крайна сметка са и авторите на многобройните чешми в този район.

Специално внимание обръщам на коментара за **чешмата от Кричимския манастир „Успение богородично”, която е датирана от 1592 година**. Изненадана и силно впечатлена съм от упоритостта и изследователския нюх на Стоян Дечев, който е положил големи усилия, за да разчете и разгадае надписите, изображенията и вложената символика в този каменен блок. Само това да беше откритието му (без списъка с останалите 50 чешми), той можеше да защити докторантура. Използвал е не само усърдие и старание, а и истински научен подход, използвайки за целта иновативен метод, а именно графитената натривка, като същевременно е включил в процеса на работата и високотехнологичен метод на сканиране за възстановка на надписите и релефите. Мисля, че цялата научна гилдия, която работи в областта на археологията, историята, етнокултурата и фолклора биха го поздравили за това му откритие, както го поздравявам и аз.

С удоволствие отбелязвам и факта, че докторантът, изследвайки скулптурно-пластичните въпроси, е обърнал внимание и на разположението на обектите, по-точно на градоустройственото им вписване в съответното населено място. Без да има този ангажимент, и без да е специалист (архитект или градостроител), той е отбелязвал навсякъде разположението на съответната чешма спрямо околната жилищна застройка, вграждането на някои обекти в зидовете на важни за всяко населено място обществени постройки (каквито са църквите и училищата), разполагането им в площадно или улично пространство като задънка или като организационен пространствен елемент. Това прави труда интересен и полезен и за архитекти, които биха се посветили на тази тема.

Ще отбележа, че ползваната литература и цитираните източници в дисертационния труд са разнообразни – от енциклопедични справочници, през научни публикации до художествена литература и поезия, та чак и до народно творчество. В това отношение имам предвид цитираните издания на БАН по история на България, изданията на БАН отпреди 30-40 години, поезията на П.Р.Славейков и откъси от народни песни – всички те целенасочено използвани във връзка с анализа на темата. В „Цитираната“ и „Ползваната литература“ са указани общо 41 заглавия на издания от наши изтъкнати научни дейци с един обхват на издаване от 1930г.на миналия век до 2012г., т.е. възможно най-подробно е обхванат проблема от различни гледни точки и времеви хоризонти.

Приятно впечатление прави и професионално извършената фотографска работа, обработката на детайлите и стилното представяне на цялата галерия от артефакти.

Да не пропускаме и научната дейност на Стоян Дечев под формата на участия в конференции и отпечатани статии, макар и не всички от сферата на настоящия труд. Но това дори го издига като изследовател с разностранни интелектуални интереси и теоретик от по-високо ниво.

Като цяло намирам, че трудът на асистент Стоян Дечев е с изключителен принос към областта от науката, която се занимава с изследване на нашето културно наследство и би обогатила значително познанията ни за този район.

Като добавка към впечатленията ми от дисертационния труд на Стоян Дечев *„Скулптурно-пластични аспекти в каменните чешми в Родопите от началото на Възраждането до средата на миналия век“* трябва да прибавим и успешната му работа със студентите. Личните ми впечатления са, че те го харесват, слушат го, вярват му, защото умее да създаде приятелска атмосфера по време на упражненията. А колкото до професионализъм като скулптор, самият факт, че е издържал успешно конкуренцията на другите кандидати в конкурса за асистент, говори много. В подкрепа на това твърдение се явяват и значителния брой творби, които присъстват в различни скулптурни колекции, както и 4-те му награди за един сравнително кратък период. Всичко това, заедно с характеристиката му на амбициозен млад човек и творец, ми дава основание да пристъпя с лекота към обобщение на дейността на кандидата.

Заклучение:

Асистент СТОЯН ДЕЧЕВ неоспоримо притежава необходимите качества на изследовател със специфичен собствен метод на проучване, отворен към всякакви иновативни методи, както и на отговорен и успешен преподавател по рисуване. Предложението ми към уважаемото жури е да му бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“, което правя с удоволствие и убеденост.

23.11.2013 г.

доц. д-р арх. В. Грънчарова